

A BARTHA MIKLÓS TÁRSASÁG KIÁLLÁSA MÓRICZ ZSIGMOND MELLETT 1931-BEN

1930 november közepén tartotta meg Móricz Zsigmond a tervezett, a „nemzeti koncentráció” jegyében fogant előadását Pozsonyban. Az előadásról szóló közleményeket illetve az előadással kapcsolatos eseményeket Vargha Kálmán¹ már részletesen leírta s megemlítette, hogy itt kapta meg Móricz Zsigmond a Balogh Edgár küldte meghívót, melyben – a közölt távirat tanulsága szerint – a Prágai YMCA nevében² a csehszlovák fővárosba invitálta a Pozsonyban tartózkodó író. A prágai út eredetileg nem szerepelt Móricz tervében, de örömmel tett eleget a meghívásnak. A „terven felüli” látogatás a prágai magyar nagykövetet is meglepte és az 1930 november 19-i jelentésében³ – amelyben a Móriczral folytatott beszélgetését is felhasználta – ennek okát így magyarázta: „Kiderült ugyanis, hogy a meghívás gondolata Balogh Edgártól eredt s annak kivételére, teljesen saját szakállára felhasználta az YMCA vezetőségével a kultúrközösség jellegéje alatt fenn tartott kapcsolatait, Móricz Zsigmondot pedig a Prágai Magyar Hírlap szerkesztőségéből (. . .) küldött telefonüzenettel hívta ide, aminek következtében utóbbi azon hiedelemben volt, hogy a meghívás a Prágai Magyar Hírlap vezetőségétől jött.” (Ez utóbbi ellentmond a Vargha által ismertetett, távirati úton történt meghívás-variációnak.) A nagyszerű Móricz-előadás – melyről az Elán című prágai hetilapban Stefán Letz is megemlékezett⁴ a prágai követ jelenlétében zajlott le,⁵ s az író hazautazása előtt mondotta a követnek, „. . . hogy az itteni fiatalságban uralkodó komolyság és nemzeti szellem tekintetében kedvező impresszióval távozik.”⁶

Móricz kedvező impressziójának nem csupán a Prágai Magyar Hírlapban megjelent nyilatkozatával (1930. november 18.) adott hangot, hanem hazatérése után – többek között – a Nyugat Barátok Körében az 1931. február 9-re hirdett előadásában is, amelyre hivatalos volt –

¹ *Adalékok Móricz Zsigmond csehszlovákiai útjaihoz és kapcsolataihoz.* It., 1957. 313–336.

² Vargha: i. m. 322.

³ OL. K. 63. Küm. p. o. 42-es. 1930. 7/7. t. fol. 175–177.

⁴ Vargha: i. m. 324–326. – a magyar fordítást Szalatinai Rezső készítette.

⁵ OL. K. 63. Uo., Vargha: i. m. 323.

⁶ OL. K. 63. Uo.

a korabeli meghívó tanúsága szerint – „az egyetemes magyar diákság”. Bár a Bartha Miklós Társaság hivatalosan nem volt diákszervezet, képviseltette magát ezen az előadáson is. Itt szerzett tapasztalatáról írta Móricz: „... azt állapítottam meg, hogy a magyar ifjúság lelke kaotikus állapotban van. Nincs programja és nincsenek vezérei.”⁷

A Bartha Miklós Társaság Móricz iránti rokonszenve nem volt újkeletű, hiszen szellemi-kulturális eszményképek közt Ady Endre és Szabó Dezső mellett Móricz Zsigmond is kiemelkedő helyet kapott, ugyanis „az ő irodalmi alkotásaikon keresztül alakult ki az ifjúság korszerű történelmi tudata és lett szociális élménye a középeurópai sorsközösség” vallotta dr. Fábíán Dániel, a Bartha Miklós Társaság 1927–30 közötti időszakának ügyvezető alelnöke, a progresszív csoport vezetője.⁸ A Móricz iránti rokonszenv nyílt állásfoglalásra ösztönözte a Társaságot már 1927-ben is, mikoris az író munkásságának 25. évfordulóját ünnepséggel tették emlékezetessé.⁹

A móriczi „nemzeti koncentráció”-elképzelésbe illeszkedő s azt alátámasztó felvidéki és prágai tapasztalatai a hivatalos irodalompolitika reakcióját is kiváltotta s a Négyesy-cikkre¹⁰ adott móriczi válasz¹¹ vihart kavart a közéletben. Pekár éles kirohanása Móricz ellen kultúrpolitikai állásfoglalást is provokált – a Magyarság, az Új Nemzedék, a Nemzeti Újság, a Budapesti Hírlap hasábjain Móricz elleni cikkek láttak napvilágot, míg a Nyugat, a Pesti Napló, Az Est, a Magyarország s az Előre oldalain az író melletti állásfoglalások kaptak helyet.¹² Amiként az Vargha Kálmán említett tanulmányából is kiderül, a korabeli ifjúsági és társadalmi egyesületek, körök is eltérő módon reagáltak: míg a Hungária Bajtársi Egyesület Móricz ellen foglalt állást, addig a felvidéki Sarló, a Baráti Szó körül csoportosuló gondolkodók az író mellé álltak, miként ezt a budapesti Képzőművészeti Főiskola növendékeinek egy része is tette.¹³ Említést érdemel, mivel az igen gazdag anyagot felölelő

⁷ *A magyar lélek válsága és a nemzeti irodalom kötelessége.* Nyugat, 1931. I. 364.

⁸ *Móricz Zsigmond és a magyar fiatalok.* Népszava, 1931. március 29. 13. l. – dr. Vörösmarty Dénes álnéven.

⁹ Erről részletesen: dr. Fábíán Dániel: *Móricz Zsigmond és a Bartha Miklós Társaság.* It., 1980. 1047–1050.

¹⁰ *Szellemi életünk torzképe.* BH. 1931. 55. sz.

¹¹ *Az irodalom és a „faji jelleg”.* Nyugat, 1931. I. 285–287.

¹² Vargha: i. m. 327. és köv.

¹³ Vargha: i. m. közli a László Gyula tulajdonában levő levélfogalmazványt aláírásokkal együtt. 330–331.

*Móricz Zsigmond-bibliográfia*¹⁴ sem tartalmazza azt a levelet, amelyben 74 erdélyi magyar főiskolai hallgató tett hitet Móricz Zsigmond mellett („Ha lehet valami egyáltalán több a művészetnél – írták – akkor Móricz Zsigmond művészete több annál számunkra: szabadságot, bátorságot, tisztánlátást és megtisztulni akarást jelent ez nekünk – a józan és becsületes magyar jövő reményét”).¹⁵ A megtámadott író melletti állásfoglalást tükrözi az az alábbiakban olvasható dokumentum is, amelyet a Bartha Miklós Társaság 1931. március hó 23-án összehívott rendkívüli közgyűlése fogadott el határozatként.¹⁶

A határozat azért is figyelemre méltó, mert a Bartha Miklós Társaság 1931 tavaszán válságos idejét élte.¹⁷ Az 1930. október 31-i kilépési nyilatkozattal a baloldal szervezett munkásság felé orientálódó része kivált a Társaságból s dr. Fábíán Dániel helyére Könyves Tóth Kálmánt választották meg ügyvezető alelnökké. Az új vezető (akit 1919-ben felelősségre vontak középiskolájának diákdirektóriumában való aktív részvétele miatt) a Társaság tevékenységét inkább a műhelymunka felé orientálva, a szűkebb értelemben vett politikai munkától távolodva próbálta újraszervezni s ez meg is fogalmazódott a január 17-i választmányi ülésen, miszerint a Társaság „csak az irodalmi dolgokban kíván részt venni”.¹⁸ A Móricz elleni támadás „irodalmi dolog” volt, de egyúttal állásfoglalást igénylő közügy is – s így lehetett a március 23-i rendkívüli választmányi ülés határozata a móríci gondolatok vállalása. Ez egyben azt is jelenti, hogy a jelzett időszakban a Bartha Miklós Társaságon belül a progresszióknak volt ereje kiállni Móricz mellett. A közölt dokumentum – amely másodpéldánya az eredetinek – mellett talált, ceruzával készített feljegyzések arra engednek következtetni, hogy megfogalmazásában (s az ülés összehívásában) Könyves Tóth Kálmánnak oroszlárnrésze volt.

¹⁴ *Móricz Zsigmond-bibliográfia* Szerk: Pesti Ernő, Bp. 1979. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 523.

¹⁵ Erdélyi Fiatalok, 1931. május–júniusi szám; „Móricz Zsigmond és az erdélyi magyar ifjúság” . . . 112–113.

¹⁶ A dokumentum özv. Könyves Tóth Kálmánné tulajdona, – ezúton is köszönöm mind az ő, mind ifj. Könyves Tóth Kálmán segítő-készséget, mellyel kutatásaimban segítettek.

¹⁷ Tasi József: *József Attila a Bartha Miklós Társaságban* – másodsor. In: *József Attila útjai* Bp. 1980. 364–397. és Sebestyén Sándor: *A Bartha Miklós Társaság 1925–1933*. Bp. 1981. 264.

¹⁸ OL. Büm. rs. pol. K. 149. 147-es. 1932–7–4442. 1931. január 17-i rj. idézi Sebestyén is: i. m. 220.

Sajnos azt nem sikerült egyértelműen tisztázni, hogy hol és mikor adták át Móricz Zsigmondnak ezt a határozatot (dr. Fábíán Dániel idézett cikkében erről nem tett említést), de a határozat meghozatala kiállást jelentett Móricz mellett – éppen akkor, amikor a vármegyék készültek az író elleni támadásra.¹⁹

*A Bartha Miklós Társaság 1931. március hó 23-án
tartott rendkívüli választmányi ülésének határozata*

*Móricz Zsigmondnak tisztelettel átnyújtja
a Bartha Miklós Társaság küldöttsége:*

A Bartha Miklós Társaság 1931. március 23-án hétfőn este a Múzeum-kávéház különtermében rendkívüli választmányi ülést tartott a Móricz Zsigmond ellen indított támadások ismertetésére és a Társaság álláspontjának rögzítésére.

A rendkívüli választmányi ülésen előadó-elnök ismertette a támadás kiindulásának előzményeit, majd figyelmeztette a választmány tagjait, hogy minden előítéletet és elfogultságot félretéve pusztán csak a tiszta igazságot tartsák szemük előtt s úgy alkossanak majd tárgyilagos véleményt, felolvasta a polémia egész anyagát. Még pedig nevezetesen: Móricz Zsigmond Irodalom és a „faji jelleg” a Nyugat 1931. március hó 1. sz.-ban megjelent vezércikkét, Négyesy Lászlónak Szellemi életünk tórzsképe, Válasz Móricz Zsigmondnak a Budapesti Hírlap 1931. márc. hó 8. sz.-ban megjelent válaszát, Móricz Zsigmondnak erre írt A magyar lélek válsága és a nemzeti irodalom kötelessége c. a Nyugat 1931. márc. hó 16. sz.-ban megjelent vezércikkét, valamint a következő cikkeket: Milotay Istvánnak Az emberség és az okosság c. cikkét (lásd: Magyarország, 1931. március 15. sz.), a 8 órás újság 1931. március 17.

¹⁹ Id. Kubinyi András: *A vármegyék támadása Móricz Zsigmond ellen 1931-ben.* It., 1957. 337–342.

sz.-ban a Petőfi Társaság díszüléséről a következő címmel megjelent cikket. Minden más hazában a közvélemény vihara elsöpörné azt az író, aki a nemzet ellenes propaganda szolgáltatója áll. Pekár Gyula éles és elítélő beszéde Móricz Zsigmond ellen a Petőfi Társaság márciusi díszülésén, a Pesti Napló 1931. március hó 17. sz.-ban Móricz Zsigmond nyilatkozik az ellene intézett támadásokról c. cikket, a 8 órai újság 1931. március hó 18. sz.-ban Hogyan fogadta Pekár Gyula kultuszállamtitkár korában Móricz Zsigmondot c. cikket, a Népszava 1931. március hó 22. sz.-ban Jenő József: Móricz Zsigmond és a nemzeti gondolat c. cikket és végül ismertette a Budapesti Hírlap 1931. március hó 22. sz.-ban Négyesy tanítványainak Négyesyhez írott levelét, amely cikkek felolvasásával és ismertetésével a választmányi ülés megtartásáig megjelent egész vitanyagot a választmányi ülés minden tagja megismerhette.

A rendkívüli választmányi ülés a pro és contra cikkek nyers valóságában való megismerése és alapos mérlegelése után a Móricz Zsigmondot ért támadások fölött megdöbbenő csodálkozásának adott kifejezést s egyhangulag a következő határozatot hozta!

A Bartha Miklós Társaság rendkívüli választmánya a Bartha Miklós Társaságba tömörült fiatal magyarság nevében tiltakozik azon tendenciózus és modortalan támadás ellen, amely a magyarság legkimagaslóbb és a közvélemény ítélete szerint legértékesebb íróját érte, s különösen tiltakozik a Petőfi Társaság elnökének brutális hangja és a közvélemény megtévesztésére irányuló beállítása ellen, amely beállítás oly kifejezéseket ad és magyaráz bele Móricz Zsigmond 1931. március hó 1-én a Nyugatban megjelent „Irodalom és a faji jelleg” című vezércikkébe(n), amelyek ott nincsenek s amelyeket jóhiszeműleg gondolkozó és olvasni akaró ember abból soha ki nem olvashat, de amit végül éppen Móricz Zsigmondról feltételezni és kijelenteni nemcsak rosszhiszemű korlátoltság, hanem köznevetség is. Móricz Zsigmond nem szorult rá s méltóságán aluli is volna, hogy éppen a Petőfi Társaság elnökével szemben

bizonyítsa magyarságát, millió példányszámban elkelt közel félszáz tősgyökeres magyar műve áthatolhatatlan péncélként ver vissza minden ilyenmű támadást s gyűlölet-szítást. Móricz Zsigmond az újjáéledő magyarság forrása, a magyar fiatalság szemét kinyitó és tanító atyja, vezető és összefogó kéz, amelyben egyesül a világon bármerre szétszórt fiatal magyarság érzülete és szíve: a Csonka-Hazában; az elszakított területeken, ahol a fiatal magyarságot éppen Móricz, Ady és Szabó Dezső szellemisége ihlette és szervezte meg az elnyomással szemben aktív magyarrá, teremtő-építő, szociális, összefogó és harcos magyarrá, a tiszteletet érdemlő honfibus, de passzív magyarság helyett.

Éppen ezért tiltakozunk az ellen, hogy a Petőfi Társaság elnökének tendenciózus és helyt nem álló vádjait a „Magyarság” főszerkesztője még megtette s Móriczot magyarságában folytatólagosan támadva a 12. órában elhangzott intő szövegét „feszítsd meg”-gel köszöntse. Különösen csodálatos, hogy éppen az a főszerkesztő teszi ezt, aki húsz év múlva ébredt rá arra, amit Móricz Zsigmond már azóta hirdet: a Magyar parasztkultúra szükségességét, a magyar parasztság gazdasági és szociális felemelését.

Jól ismerjük azonban már e támadásokat, amely pár félre-magyarázhatatlan mondatba kapaszkodik bele, azt csűricsavarja s olyanokat állít, amit Móricz Zsigmond sohasem állított, s saját beállítása ellen hadakozik Móricz szájába adva azt, cikkét elferdítve, kiforgatva, hamis következtetéseket vonva s közben eltereli a figyelmet Móricz cikkének lényegéről, tendenciájáról, amellyel a Bartha Miklós Társaság százszázalékig azonosítja magát.

Egy végig nem harcolt harcnak a felújulása ez, egy befejezetlen harcnak, amit Ady Endre indított meg s elrendeltetésszerű elhivatást látunk abban, hogy éppen akkor, amikor a legsivárabb s legkétségbeejtőbb poshadtságunk, évtizedek múltán a Nyugat hasábjain újra megszólal Ady Endre szelleme:

.....
„Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek,
Vagy marad régiben a bús, magyar élet.”
.....

Ugyan ez a hang az, amit Móricz Zsigmond megütött, hivatásszerűen, sorsszerűen, és mi köszöntjük érte és üdvözljük érte:

Végre!

És ugyan az a hang szólalt fel ellene, amelyik évtizedekkel ezelőtt, ugyan az a hang s a harc ugyan az.

Még a módszer is régi: ahogy a katasztrófát jelző a „leghatalmasabb és legtisztább faji ösztönt” képviselő Ady Endrere az illúziókban ringó öntömjénezés korszakában „az illúziók jól szervezett őrei reáboríták a magyartalanság égető Nesszus-ingét” – mondja Szekfű Gyula – a nemzetellenesség eltemető vádjával sújtva a pusztulásunkat előre látó és erre figyelmeztető ősmagyar költőnket: a módszer a régi az öntömjénezés új korszakában, feledve háborút, Trianont, forradalmakat, mintha mi sem történt volna, a vádaskodók a 30 milliós magyarság illúzió kódében ringatózva, nem hallják az új idők szellemét és követelményeit s ugyan úgy a nemzetárulás és nemzetellenesség vádjával illetik a nemzet új feladataira figyelmeztetőket, mint ahogy azt Ady Endrével tették. Még a módszer is a régi.

A támadás pedig most jó valakit ért. Oly valakit, akiről a felhozott vádak feltevése is merő képtelenség s tanulságosan láthatja belőle most a magyarság, hogy a boldogulásáért küzdő Messiásait a magukat profétáknak kikiáltottak készek megfeszíttetni.

Kérjük pedig mostan Móricz Zsigmondot: tekintsen táborára, hívei nagy seregére; És tekintsen arra a kétezer magyar fiatalemberre is akik 25 éves írói jubileuma alkalmából önként ünnepelték s jusson eszébe, hogy akkor sem üdvözölték a hivatalos irodalmi és egyéb fórumok, tekintsen reánk s válasszon: a kettőezer magyar fiatalember nem kettőezer s ha

kell, nem húszezer, megszámlálhatatlan a tábora s mint egy test és lélek ott vagyunk mellette, mögötte. És kérjük Móricz Zsigmondot ne tekintsen most se jobbra, se balra a béklyót vető kínálózó partokra s harcolja végig a győzelemig az újra megkezdett harcot: *értünk, fiatal magyarokért, akik vagyunk akár földnépe, értelmiség, ipari munkás vagy más: egyik vagyunk a szenvedésben s magyar sorsban s kezünket nyújtjuk egymás felé, hogy közös akarattal és szolidaritással egyik legyünk a harcban a szociálisabb, emberségesebb és kulturáltabb magyar jövőendőért.*

Igen, igaza van Móricz Zsigmondnak, a felvidéki fiatal magyarság magyarabb, szociálisabb és emberségesebb, mint az itthoni értelmiségi fiatal magyarság tömege, igen igaza van Móricz Zsigmondnak s ezért az igazáért már a Bartha Miklós Társaságot és annak egyes tagjait nyíltan vagy burkoltan eléggé támadták, mikor ezt vallotta, (a) követendő mintaképül felhívta reá a figyelmet.

Igen igaza van Móricz Zsigmondnak, de nincs igazuk, akik ezért támadják, akik Benes propagandistájának rágalmazták, mert ki meri mondani, hogy a „babiloni fogság érzései mellett” ezek a fiatal magyarok saját magukra hagyatva kulturáltabbak, magyarabbak, szociálisabb és emberibb tartalmúak, mint itthon . . .

Igen igaza van Móricz Zsigmondnak, de nincs igazuk, akik cikkét megcsonkítják s tendenciózusan idézik, elhallgatva az idézett részt megelőző mondatokat, a kihagyott részeket s az azt követőket, amelyek szorosan összefüggenek s el nem választhatók, a közvélemény előtt oly következtetést vonva le, mintha Móricz azt állította volna, hogy a cseh uralom alatt és jóvoltából emberségesebb sorsuk van a magyaroknak, mint Magyarországon, mert ezt Móricz sohasem állította, nem mondta s nem is mondhatta s aki ily állítást tesz Móricz szájába az tendenciózusan rágalmaz.

Mert igenis a mélységes és megdöbbentő igazság éppen az, hogy ezek a felvidéki magyar ifjak, a „babiloni fogság érzései”

és körülményei között, a mohó cseh imperializmus ellenére, megfosztva a magyar nyelvű iskoláktól s a magyar nyelven való tanulás és gazdasági boldogulás lehetőségétől, a kisebbségi sors kényszerítő hatása alatt megtalálták önmagukat, nemzetiségüket és elhivatásukat. Igen ők már tudják, hogy csakis egy kulturáltabb s szociálisan megszervezett öntudatos magyarság veheti fel a versenyt s állhatja meg a helyét sikeresen az uralkodó népelemmel. Itt van a mélység s ott a döbbenet, hogy itthon az értelmi fiatalság tömege nem ébredt még rá felelőségének tudatára, szociális kötelességére és feladatára a magyarság tömegeivel és nemzetével szemben. Nincs jövőt építő programja s a régi úrhatnamság könnyelműségével nézi s hagyja peregni az időt.

És íme Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső új nemzedéke oda át: ők már tudják, amit a mi fiatal értelmiségünk tömege még nem, hogyha meg akarunk állani a világ nagy versenyében okosabbaknak, és saját vérünkkel szemben szociálisabbaknak, emberségesebbeknek és igazságosabbaknak kell lennünk.

Meg kell találni itthon is önmagunkat s ez: az értelmi fiatalságnak testvére: a „büdösnek” bélyegzett paraszt; testvére; a „hazátlan bitangnak” nevezett ipari munkás testvére minden élő magyar lény, aki kétkezével, vagy kezével és agyával keresi kenyerét. Testvére és sorsa közös. Meg kell egymást találniok. Az igazi nacionalizmus és hazaszeretet tartalma éppen ez.

És igenis ezt kell szolgálnia az irodalomnak: „Új eszmékre, új célkitűzésekre van szükség, új igékre és új érzésekre . . .” nem üres és puffogó frázisokra, „hanem életre és igazságra. S munkára. Okos, emberséges és céltudatos munkára . . .” a nemzeti szellem újjáteremtésére . . . építő magyarságra, hogy megtudjuk vívni nagy szabadságharcunkat a korlátoltsággal, az öncélúnak tekintett gazdasági és társadalmi rendszer elavult s egész társadalmi rétegeket halálra ítéelő formái ellen; a lakájszellemiséggel és emberhez nem méltó életsorssal; a szabados-

ság kizsákmányolási üzelkedéseivel; az Európában uralkodó barbár nemzetiségi viszálykodás és elnyomás ellen; a szabadságért, emberséges életért, a magyarság békés életlehetőségéért, fejlődéséért és feltámadásáért.

A Bartha Miklós Társaság rendkívüli választmánya állást foglal Móricz Zsigmond mellett s erről az állásfoglalásáról és határozatáról küldöttségileg tisztelegve értesíti.

Ugyanakkor pedig ezután felhívással fordul a magyar értelmi fiatalsághoz: cáfolja meg Móricz Zsigmond állításait tetteikkel: mutassa meg, hogy a csonka-hazai értelmi fiatalság is megtalálta az utat a magyar tömegekhez, oda kultúráját visz, szociális igazságot, emberséget és közösség vállalást. Mutassa meg a csonka-hazai magyar értelmi fiatalság, hogy Móricz Zsigmondnak ne legyen igaza: mert Móricz Zsigmond éppen ezt akarja. És igenis, ez az igazi magyarság, ez jelenti a feltámadást a nyakunkra szorított trianoni béklyók széttörését, a magyarság egyesülését és boldogulását, amit ügylátszik azok az urak akik Móricz Zsigmondot támadják sosem fognak megérteni.

Budapesten, 1931. március hó 23.-án.

A kiadmány hitelül:

a Bartha Miklós Társaság
főtitkára

a Bartha Miklós Társaság elnöke

Közli: B. BERNÁT ISTVÁN